

ВВЕДЕННЯ

Спадкове право являє собою сукупність правових норм, що встановлюють порядок переходу прав та обов'язків померлої особи (спадкодавця) за правом спадкування до однієї або кількох осіб (спадкоємців).

Спадкування — це перехід майнових і окремих особистих немайнових прав та обов'язків спадкодавця до його спадкоємців. Сукупність цих прав та обов'язків і є спадщиною.

До складу спадщини не входять деякі особисті немайнові права спадкодавця, зокрема, право на участь у товариствах та право членства в об'єднаннях громадян, якщо інше не встановлено законом або їх установчими документами.

Якщо особі було завдано каліцтво або інше ушкодження здоров'я і вона після цього через деякий час померла, право на надання відшкодування шкоди припиняється, оскільки нікому іншому воно належати не може. В той же час, якщо за життя потерпілого шкода, викликана ушкодженням його здоров'я, не була відшкодована, право вимоги виплати невикладених спадкодавцю сум входить до складу спадщини.

Не входить до складу спадщини також право на аліменти, пенсію, допомогу та інші соціальні виплати, а також права та обов'язки спадкодавця як боржника та кредитора, якщо вони нерозривно пов'язані з його особою і відповідно до статті 608 Цивільного кодексу України припиняються у зв'язку з його смертю.

Спадкодавцем може бути лише фізична особа (громадянин України, іноземний громадянин або особа без громадянства).

Перехід прав та обов'язків юридичної особи у разі припинення її діяльності регулюється іншими нормами законодавства, які не є нормами спадкового права.

Спадкоємцями можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, а також держава та інші суб'єкти публічного права. У фізичних осіб є перевага перед іншими суб'єктами: вони можуть спадкувати як за законом, так і за заповітом. Юридичні особи, держава, інші суб'єкти публічного права можуть спадкувати тільки за наявності прямої вказівки про це у заповіті.

Можливість бути закликаним до спадкування не залежить від громадянства фізичної особи і від стану її дієздатності: право спадкування мають також особи, визнані судом недієздатними внаслідок душевної хвороби або слабоумства, особи з обмеженою цивільною дієздатністю, а також особи, що перебувають у місцях позбавлення волі. Однак необхідною умовою спадкування для фізичної особи є те, що вона повинна бути живою на момент відкриття спадщини. Закон захищає права дітей, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після його смерті (тобто після відкриття спадщини), включаючи їх до кола спадкоємців.

Не мають права на спадкування особи: які умисно позбавили життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців або вчинили замах на їхнє життя; особи, які умисно перешкоджали спадкодавцю скласти заповіт, внести до нього зміни або скасувати заповіт і цим сприяли виникненню права на спадкування у них самих чи інших осіб або сприяли збільшенню їхньої частки у спадщині.

Не мають права на спадкування за законом батьки після дитини, щодо якої вони були позбавлені батьківства і їхні права не були поновлені на час відкриття спадщини, а також батьки (усиновлювачі) та повнолітні діти (усиновлені), інші особи, які ухилялися від виконання обов'язку щодо утримання спадкодавця, якщо ця обставина встановлена судом.

Чинне цивільне законодавство передбачає, що спадкування здійснюється за заповітом або за законом. Якщо фізична особа склала заповіт, таким чином розпорядившись своєю власністю на випадок смерті, і не скасувала його, то у разі її смерті спадкування здійснюється за заповітом, який є останньою волею спадкодавця. Спадкування за заповітом поставлене, серед видів спадкування, на перше місце відповідно до домінанти пріоритетності волі особи. Це підтверджується статтею 1223 ЦК України, яка залишає право на спадкування спадкоємцям за законом лише за відсутності заповіту або повного чи часткового визнання заповіту недійсним, неприйняття (відмови) спадщини спадкоємцем за заповітом, усунення від права на спадкування спадкоємця за заповітом, неохоплення заповітом усієї спадщини. Таким чином, спадкування за законом має місце, коли й оскільки воно не змінене заповітом.

Якщо спадкодавець, якому належало майно на території України, мав останнє місце проживання на території іноземної держави, місце відкриття спадщини визначається на підставі Закону України № 2709-IV від 23 червня 2005 р «Про міжнародне приватне право». Відповідно до статей 70-72 цього Закону спадкові відносини регулюються правом держави, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання, за винятком, якщо спадкодавцем не обрано в заповіті право держави, громадянином якої він був. У разі, якщо після складання заповіту його громадянство змінилося, вибір права спадкодавцем буде недійсним. Спадкування нерухомого майна регулюється правом держави, на території якої знаходиться це майно, а майна, яке підлягає державній реєстрації в Україні, — правом України. Здатність особи на складання і скасування заповіту, а також форма заповіту і акта його скасування визначаються правом держави, у якій спадкодавець мав постійне місце проживання в момент складання акта або в момент смерті. Заповіт або акт його скасування не можуть бути визнані недійсними внаслідок недодержання форми, якщо остання відповідає вимогам права місця складання заповіту або права громадянства, або права звичайного місця перебування спадкодавця у момент складання акта чи в момент смерті, а також права держави, у якій знаходиться нерухоме майно.

Конвенція про колізії законів, які стосуються форми заповітів

(Гаага, 5 жовтня 1961 року)

Статус Конвенції див. (995_с54)

*{Про приєднання до Конвенції з застереженнями
див. Закон № 1772-VI (1772-17) від 17.12.2009}*

Дата підписання: 05.10.1961

Дата приєднання України: 17.12.2009

Дата набрання чинності для України: 14.05.2011

Офіційний переклад

Держави, які підписали цю Конвенцію,
бажаючи встановити спільні положення про колізії законів,
які стосуються форми заповітів, вирішили укласти із цією метою
Конвенцію та домовилися про такі положення:

Стаття 1

Заповіт є дійсним стосовно форми, якщо його форма відповідає внутрішньому законодавству:

- a) місця, де заповідач його склав, або
- b) громадянства заповідача на момент складення заповіту чи на момент його смерті, або
- c) постійного місця проживання заповідача на момент складення заповіту чи на момент його смерті, або
- d) звичайного місця проживання заповідача на момент складення заповіту чи на момент його смерті, або
- e) настільки, наскільки це стосується нерухомості, — її місцезнаходження.

Для цілей цієї Конвенції, якщо національне законодавство є неуніфікованою системою, закон, який повинен застосовуватись, визначається чинними правилами цієї системи, а за відсутності таких правил — найреальнішим зв'язком, який заповідач мав з будь-яким одним законодавством, яке входить до складу цієї системи.

Визначення того, чи мав заповідач постійне місце проживання в певному місці, регулюється правом цього місця.

Стаття 2

Стаття 1 застосовується до заповітів, які скасовують попередні заповіти.

Таке скасування є також чинним стосовно форми, якщо вона відповідає будь-якому із законів, відповідно до якого скасований заповіт був дійсним згідно зі статтею 1.

Стаття 3

Ця Конвенція не впливає на будь-які чинні або майбутні правові норми Договірних Держав, які визнають заповіти, складені відповідно до формальних вимог закону, іншого, ніж того, який зазначено в попередніх статтях.

Стаття 4

Ця Конвенція застосовується також до форми заповітів, складених двома чи більш ніж двома особами в одному документі.

Стаття 5

Для цілей цієї Конвенції будь-яка норма права, яка обмежує дозволені форми заповітів з огляду на вік, громадянство чи інші особисті якості заповідача, вважається такою, що стосується питань форми. Це саме правило застосовується до вимог, що висуваються до якостей, які повинні мати свідки та які необхідні для дійсності заповітів.

Стаття 6

Застосування колізійних норм, установлених у цій Конвенції, не залежить від будь-якої вимоги взаємності.

Конвенція застосовується, навіть якщо громадянство заінтересованих осіб чи право, що повинно застосовуватися на підставі попередніх статей, не є громадянством чи правом Договірної Держави.

Стаття 7

У застосуванні будь-якого із законів, визнаних цією Конвенцією як застосовні, може бути відмовлено лише тоді, коли воно явно суперечить *ordre public* (1).

(1) *Публічний порядок (фр.)*. — Прим. пер.

Стаття 8

Ця Конвенція застосовується в усіх випадках, коли заповідач помирає після набрання нею чинності.

Стаття 9

Кожна Договірна Держава може залишити за собою право, обмежуючи дію третього абзацу статті 1, визначати місце постійного проживання заповідача згідно з *lex fori*(2).

(2) *Закон суду (лат.)*. — Прим. пер.

Стаття 10

Кожна Договірна Держава може залишити за собою право не визнавати, за винятком визнання за виключних обставин, заповітів, зроблених в усній формі одним з її громадян, який не має іншого громадянства.

Стаття 11

Кожна Договірна Держава може залишити за собою право не визнавати на підставі відповідних положень свого законодавства форм заповітів, складених за кордоном, коли виконуються такі умови:

- а) заповіт є дійсним стосовно форми лише з огляду на закон, що застосовується лише у зв'язку з місцем, де заповідач склав свій заповіт;
- б) заповідач мав громадянство тієї держави, яка зробила застереження;
- в) заповідач мав постійне місце проживання в зазначеній державі або мав там своє звичайне місце проживання, а також
- г) заповідач помер у державі, іншій, ніж та, в якій він склав свій заповіт.

Це застереження є чинним лише стосовно власності, що знаходиться в державі, яка зробила застереження.

Стаття 12

Кожна Договірна Держава може залишити за собою право виключити застосування цієї Конвенції до будь-яких положень заповіту, які відповідно до її законодавства не належать до питань спадкування.

Стаття 13

Кожна Договірна Держава може залишити за собою право, обмежуючи статтю 8, застосовувати цю Конвенцію лише до заповітів, складених після набрання нею чинності.

Стаття 14

Ця Конвенція відкрита для підписання державами, які були представлені на Дев'ятій сесії Гаазької конференції з міжнародного приватного права.

Вона підлягає ратифікації, і ратифікаційні грамоти здаються на зберігання Міністерству закордонних справ Нідерландів.

Стаття 15

Ця Конвенція набирає чинності на шістдесятитий день після здачі на зберігання третьої ратифікаційної грамоти, зазначеної в другому абзаці статті 14.

Ця Конвенція набирає чинності для кожної держави, яка її підписала та в подальшому ратифікує її, на шістдесятитий день після здачі на зберігання її ратифікаційної грамоти.

Стаття 16

Будь-яка держава, яка не була представлена на Дев'ятій сесії Гаазької конференції з міжнародного приватного права, може приєднатися до цієї Конвенції після набрання нею чинності відповідно до абзацу першого статті 15. Документ про приєднання здається на зберігання Міністерству закордонних справ Нідерландів.

Конвенція набирає чинності для держави, яка до неї приєднується, на шістдесятитий день після здачі на зберігання її документа про приєднання.

Стаття 17

Будь-яка держава під час підписання, ратифікації або приєднання може заявити, що застосування цієї Конвенції поширюється на всі території, за міжнародні відносини яких вона відповідає, чи на одну чи більш ніж одну з них. Така заява набирає чинності в день набрання чинності Конвенцією для відповідної держави.

Будь-коли в подальшому про такі поширення застосування повідомляють Міністерству закордонних справ Нідерландів.

Конвенція набирає чинності для територій, згаданих у такому повідомленні про поширення застосування, на шістдесятитий день після повідомлення, зазначеного в попередньому абзаці.

Стаття 18

Будь-яка держава не пізніше моменту ратифікації або приєднання може зробити одне чи більш ніж одне із застережень, зазначених у статтях 9, 10, 11, 12 і 13 цієї Конвенції. Жодне інше застереження не допускається.

Кожна Договірна Держава, повідомляючи про поширення застосування цієї Конвенції відповідно до статті 17, також може зробити одне чи більш ніж одне із зазначених

застережень, обмежуючи її дію всіма територіями, зазначеними в повідомленні про поширення застосування, чи деякими з них.

Кожна Договірна Держава будь-коли може відкликати зроблене нею застереження. Про таке відкликання повідомляють Міністерству закордонних справ Нідерландів.

Таке застереження припиняє свою дію на шістдесятій день після повідомлення, зазначеного в попередньому абзаці.

Стаття 19

Ця Конвенція діє протягом п'яти років з дати набрання нею чинності відповідно до першого абзацу статті 15, навіть стосовно держав, які її ратифікували чи приєдналися до неї в подальшому.

За відсутності денонсації дія Конвенції автоматично продовжується кожні п'ять років.

Про будь-яку денонсацію повідомляють Міністерству закордонних справ Нідерландів, принаймні, за шість місяців до закінчення відповідного п'ятирічного строку.

Вона може бути обмежена певними територіями, до яких застосовується ця Конвенція.

Денонсація матиме силу лише для держави, яка повідомила про неї. Для інших Договірних Держав Конвенція залишається чинною.

Стаття 20

Міністерство закордонних справ Нідерландів повідомляє державам, зазначеним у статті 14, і державам, які приєдналися відповідно до статті 16, про таке:

- a) підписання та ратифікації, зазначені в статті 14;
- b) дату, коли ця Конвенція набирає чинності відповідно до першого абзацу статті 15;
- c) приєднання, зазначені в статті 16, та дату набрання ними чинності;
- d) поширення застосування, зазначені в статті 17, та дату набрання ними чинності;
- e) застереження та відкликання застережень, зазначені в статті 18;
- f) денонсації, зазначені в третьому абзаці статті 19.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином уповноважені на те, підписали цю Конвенцію.

Учинено в Гаазі 5 жовтня 1961 року французькою та англійською мовами, причому текстові французькою мовою віддається перевага в разі розбіжностей між двома текстами, в одному примірнику, який здається на зберігання до архіву Уряду Нідерландів і засвідчена копія якого надсилається дипломатичними каналами кожній з держав, які були представлені на Дев'ятій сесії Гаазької конференції з міжнародного приватного права.

ЗМІСТ

ВВЕДЕННЯ	3
— Конвенція про колізії законів, які стосуються форми заповітів від 05 жовтня 1961 року	5
— Закон України № 1772-VI від 17 грудня 2009 року «Про приєднання України до Конвенції про колізії законів, які стосуються форми заповітів»	9
— Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року	9
— Закон України № 240/94-ВР від 10 листопада 1994 року «Про ратифікацію Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах»	28
— Лист Міністерства юстиції України № 26-53/7 від 21 січня 2006 року «Щодо застосування конвенцій про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах»	29
— Роз'яснення Міністерства юстиції України від 13 жовтня 2011 року «Надання правової допомоги у майнових правовідносинах та спадкуванні відповідно до положень Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року	30
— Цивільний кодекс України (витяг).	35
— Податковий кодекс України (витяг).	57
— Закон України № 3425-XII від 02 вересня 1993 року «Про нотаріат» (витяг)	60
— Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 30 травня 2008 року «Про судову практику у справах про спадкування»	64
— Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 6-47/0/9-12 від 10 липня 2012 року «Щодо деяких спірних питань застосування норм цивільного процесуального права»	74
— Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 10-1387/0/4-12 від 27 вересня 2012 року «Про практику застосування судами при розгляді справ окремих норм законодавства про власність та спадкування»	77

— Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 24-753/0/4-13 від 16 травня 2013 року «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування»	80
— Узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07 лютого 2014 року «Про судову практику розгляду справ про оскарження нотаріальних дій або відмову в їх вчиненні (витяг)	113
— Рішення Конституційного Суду України № 17-рп/2012 від 19 вересня 2012 року у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКЮ» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України.	137
— Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/2014 від 11 лютого 2014 року у справі за конституційним зверненням громадянина Запорожцева Олександра Семеновича щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 1241 Цивільного кодексу України (справа про право на обов'язкову частку у спадщині повнолітніх непрацездатних дітей спадкодавця)	141
— Постанова Кабінету Міністрів України № 491 від 11 травня 2011 року «Про затвердження Порядку державної реєстрації заповітів і спадкових договорів у Спадковому реєстрі» — Наказ Міністерства юстиції України № 33/5 від 07 квітня 2005 року «Про запровадження Спадкового реєстру та внесення змін і доповнень до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України»	144
— Наказ Міністерства юстиції України № 33/5 від 07 квітня 2005 року «Про запровадження Спадкового реєстру та внесення змін і доповнень до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України»	148
— Наказ Міністерства юстиції України № 3253/5 від 22 грудня 2010 року «Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства» (витяг)	151
— Наказ Міністерства юстиції України № 1810/5 від 07 липня 2011 року «Про затвердження Положення про Спадковий реєстр»	185
— Наказ Міністерства юстиції України № 296/5 від 22 лютого 2012 року «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» (витяг)	194
— Роз'яснення Міністерства юстиції України від 11 жовтня 2011 року «Окремі питання спадкування» — Роз'яснення Міністерства юстиції України від 13 жовтня 2011 року «Надання правової допомоги у майнових правовідносинах та спадкуванні відповідно до положень Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року»	220

- Лист Міністерства юстиції України № 31-32/69 від 25 березня 2010 року «Щодо порядку оформлення свідоцтв про право на спадщину на нерухоме майно» 224
- Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, схвалені рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29 січня 2009 року. 225
- Постанова Правління Національного банку України № 492 від 12 листопада 2003 року «Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах» (витяг) 273

Примітка: міжнародні конвенції, закони, кодекси, постанова Кабінету Міністрів України, постанова Пленуму Верховного Суду України, узагальнення судової практики та інформаційні листи Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, рішення Конституційного Суду України, накази, роз'яснення та листи Міністерства юстиції України, Методичні рекомендації Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України, постанова Правління Національного банку України, які наведені в даному посібнику, використані з офіційних сайтів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ, Міністерства юстиції України, Національного банку України.